

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشکده مطالعات اجتماعی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه شناسی گرایش پژوهش

شناسایی عوامل موثر بر برون کوچی از استان خوزستان

(مورد مطالعه: شهرستانهای آبادان و خرمشهر).

استاد راهنما:

دکتر فرهنگ ارشاد

استاد مشاور:

دکتر آیت الله میرزایی

پژوهشگر:

فهیمة مزرعه

اسفند ۱۳۹۷

سپاس و قدردانی:

سپاس و ستایش حکیم راستین را که ره توشه دانش را در کوله بار اشرف آفریدگان خویش نهاد. سپاس ویژه از استاد راهنمای گرانقدرم، جناب دکتر فرهنگ ارشاد که در طول این دوره از راهنمایی ها و حمایت های ارزشمند ایشان بهره فراوان برده ام و با دقت نظر خویش، مرا در نگارش این پایان نامه یاری نموده اند. ایشان برایم الگوی فروتنی، صبر و مهربانی توأم با دانش و آگاهی هستند و مرا از خوان اندوخته های علمی، انسانی و معرفتی خویش محروم نگذاشته اند.

از استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر سیدآیت میرزایی به خاطر راهنمایی ها و پشتیبانی های بی دریغ ایشان صمیمانه تشکر می نمایم و سلامتی و موفقیت روز افزون ایشان را از خداوند منان خواستارم.

سپاس و تشکر فراوان از سرکار خانم دکتر ناهید موید حکمت استاد بزرگوارم که همچون مادر و دوستی مهربان در بسیاری از موارد راهنمای بنده بودند.

از دو همراه و دوست همیشگی زندگی ام، پدر و مادر مهربان و عزیزم که همواره مشوق من بوده اند و در تمام مراحل زندگی ام از زحمات بیشائبه شان بهره برده ام، نهایت تشکر و قدردانی را دارم.

در پایان بر خود لازم میدانم از ، دوست، همدم، همسر و همراه زندگی ام صابر فیضی تشکر و قدردانی ویژه نمایم.

فهیمة مزرعة

اسفند ۱۳۹۸

تقدیم به :

دو سرو بالنده زندگی ام: پدر بزرگواری که برایم اسطوره مقاومت توأمان با مهربانی و مادر گرمی ام که الگوی به حق و شایسته شکیبائی و دلسوزیهای صادقانه بوده اند.

و تقدیم به همسر عزیزم صابر، که همچون کوهی استوار، صبورانه همراه لحظه به لحظه زندگی ام بوده است و همیشه قدردان حضور او خواهم بود.

و تقدیم به فرزند عزیزتر از جانم حافظ، که ثمره زندگی عاشقانه و زیبایمان بوده و خواهد بود.

چکیده

مهاجرت یکی از پدیده‌های اجتماعی است که همگام با شکل‌گیری جوامع بشری در شکل‌ها و قالب‌های مختلف قابل شناسایی و بازیابی است. بشر اولیه برای یافتن غذا، سرپناه مناسب و بعدها زمین مناسب برای کشاورزی و نگهداری حیوانات اهلی مهاجرت را آغاز نمود. امروز نیز با وجود شکل‌گیری واحدهای سرزمینی، مهاجرت تداوم داشته است.

نگاهی کوتاه به پدیده مهاجرت حداقل در دو قرن گذشته، عواملی چون جنگ، فقر، کمبود امکانات رفاهی، شرایط بد آب و هوا (ریزگرد) و بیکاری از مهم‌ترین عوامل مهاجرت‌های گروهی و فردی بوده است. مهاجرت گسترده اگر چه می‌تواند تأثیرات منفی اقتصادی، اجتماعی و روانی بسیار برای مهاجر داشته باشد، اما از سوی دیگر می‌تواند مسایل مثبت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی نیز داشته باشد. این پژوهش تلاش می‌کند عوامل موثر بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر را بررسی کند. روش پژوهش در این تحقیق روش کیفی (مصاحبه عمیق) بوده است. بدین منظور که از یک نمونه موردی ۳۰ نفره از ساکنان استان خوزستان (شهرستان های آبادان و خرمشهر) که در چند دهه ی اخیر به تهران مهاجرت کرده اند، مصاحبه عمیق و اکتشافی به عمل آمده است. در این نوع تحلیل ها، متن نوشتاری پاسخ های مصاحبه شوندگان رمزگذاری و شمارش می شود و در جدول توزیع فراوانی ثبت می گردد. سپس اطلاعات موجود در جدول با استفاده از روش های آمار توصیفی، متناسب با نوع متغیر ها یا تحقیق، روش تحقیق، و هدف تحقیق، تجزیه و تحلیل می شود.

کلیدواژه ها: مهاجرت، ریزگرد، بیکاری.

فصل اول: کلیات تحقیق

- مقدمه ۲
- بیان مسأله ۳-۶
- موضوع تحقیق ۶
- قلمرو تحقیق ۶
- اهمیت و ضرورت پژوهش ۷-۶
- اهداف تحقیق ۷
- کاربردهای پژوهش ۷
- سوالات پژوهش ۸-۷
- تعریف مفاهیم بنیادی ۱۰-۸
- الف) مهاجرت ۸
- ب) بیکاری ۹
- ج) برون کوچی ۹
- چ) کمبود امکانات رفاهی ۹
- ح) ریزگرد ۱۰-۹

فصل دوم: روش شناسی پژوهش (روش اجرای پژوهش)

- روش اجرای پژوهش ۱۲
- مطالعه کیفی ۱۳
- روش تحلیل محتوای کیفی ۱۵-۱۳
- مصاحبه اکتشافی ۱۵
- روش جمع آوری اطلاعات ۱۶-۱۵
- مصاحبه ژرفانگر ۱۶
- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۱۶

۱. تحلیل کمی ۱۶-۱۷

۲. تحلیل ساختاری ۱۷

حلیل تفسیری ۱۷-۱۸

فصل سوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش

- بررسی تاریخچه موضوع ۲۰-۲۴

- مباحث نظری تحقیق ۲۴

دیدگاه های عمده در آرا و نظریات مهاجرتی

- دیدگاه اقتصادی ۲۴-۲۵

- دیدگاه اجتماعی ۲۵

- دیدگاه سیاسی ۲۵-۲۶

- دیدگاه سیستمی ۲۶-۲۷

عمده ترین نظریات مهاجرت

- نظریه ریونشتاین ۲۷

- تئوری عوامل جاذبه و دافعه ۲۷-۲۹

- نظریه کارکردگرایی ۲۹-۳۰

- نظریه نوسازی ۳۰

- نظریه گزینش مهاجرت ۳۱

- نظریه مازلو ۳۱

- سرمایه انسانی

- نظریه شاستاد ۳۱-۳۲

- نظریه تودارو ۳۲

- نظریه وابستگی ۳۲-۳۳
- چارچوب نظری منتخب ۳۳-۳۴
- تعریف مفاهیم و متغیرها
- مهاجرت ۳۴-۳۵
- انواع مهاجرت ۳۵-۳۷
- تمایل به مهاجرت ۳۷
- برون کوچی ۳۷
- درون کوچی ۳۷
- بیکاری ۳۷
- ریزگردها ۳۷-۳۸
- آینده فرزندان ۳۸
- شایسته سالاری ۳۸
- کمبود امکانات رفاهی ۳۸
- تعارضهای فرهنگی قومی ۳۸-۳۹
- مدل نظری تحقیق ۴۰

فصل چهارم: یافته های پژوهش (یافته ها و اطلاعات وجداول)

- مقدمه ۴۲
- بخش اول (روند مهاجرت طی دوره ۷۵-۱۳۹۵) ۴۳-۴۶
- بخش دوم (یافته های مصاحبه) ۴۷-۵۴

فصل پنجم (بحث، تفسیر و استنتاج)

- مقدمه ۵۶
- خلاصه ۵۷-۶۱

- محدودیت ها ۶۲
- پیشنهادها ۶۳
- کتابنامه (منابع و مأخذ) ۶۴-۶۷

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

سالانه میلیون ها نفر به دلایل گوناگونی در عرصه های مختلف جغرافیایی جابه جا می شوند و از روی اجبار یا اختیار محل زندگی و سکونت خود را تغییر می دهند. جابجایی مکان زندگی یا مهاجرت، امروزه به جزو جدائی ناپذیر زندگی بیشتر ساکنان جهان بدل شده است (سیابروک، ۲۰۰۷، ص ۴۴).

مهاجرت (برون کوچی) یکی از مسائلی است که شهرهای آبادان و خرمشهر بعد از پایان جنگ تحمیلی تاکنون به آن مبتلا گشته اند. نکته جالب این است که استان خوزستان و شهرستانهای آبادان و خرمشهر بالاخص در تاریخ معاصر کشورمان بعد از استان تهران در طول صد سال اخیر مقام دوم مهاجرپذیری را داشته اند. ولی در طی دهه های اخیر ما شاهد روند معکوس هستیم و برون کوچی روز افزون نیروی انسانی از این منطقه تبدیل به یک پدیده روزمره شده است. هدف از این مطالعه بررسی علل و عوامل موثر بر مهاجرت از شهرستانهای آبادان و خرمشهر می باشد.

در این پژوهش، روش تحقیق تحلیل محتوی کیفی و ابزار گردآوری اطلاعات، مصاحبه ژرفانگر می باشد که جهت کشف دلایل مهاجرت برون کوچندگان خوزستانی انجام خواهد گرفت.

۱-۱ بیان مساله:

انسانها در کلیه ادوار تاریخی، برای دستیابی به موقعیت های بهتر، همواره در حرکت بوده اند و بسیاری از گروه های انسانی، به دلایل و شیوه های مختلف اقدام به مهاجرت کرده اند. مهاجرت یکی از پدیده های اجتماعی است که همگام با شکل گیری جوامع بشری در شکل ها و قالب های مختلف قابل شناسایی و بازیابی است. بشر اولیه برای یافتن غذا، سرپناه مناسب و بعدها زمین مناسب برای کشاورزی و نگهداری حیوانات اهلی مهاجرت را آغاز نمود. امروز نیز با وجود شکل گیری واحدهای سرزمینی، مهاجرت تداوم داشته است.

مهاجرت یک فرآیند عمومی در جهان معاصر است که در اشکال مختلف، با شدت و ضعف های متفاوت و با آثار و پیامدهای گوناگون در کشورهای مختلف جهان به وقوع می پیوندد. جریانات مهاجرتی بعد از انقلاب صنعتی بود که توجه همگان را به خود جلب کرد. مهاجرت یک کنش اجتماعی واقعی است و به خودی خود نه فقط واقعیتی مسئله ساز نیست، بلکه نشانه ای از آزادی انسان است که طبق قانون در هر کجا که می خواهد زندگی و کار کند.

یکی از عمده ترین شرایط ایجادکننده مهاجرت (برون کوچی)، نگرش مثبت به آن یا در مرحله بالاتر ایجاد شوق به مهاجرت در میان نیروهای فعال جامعه است که می تواند زمینه های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زیادی داشته باشد. بنابراین احساس و ادراک افراد از وضعیتی که در آن زندگی می کنند، به علاوه اطلاعات و تصور افراد از مجموعه شرایط موجود در مقصد مهاجرت، می تواند تاثیر قابل ملاحظه ای بر تمایل آنها به مهاجرت داشته باشد. پدیده مهاجرت از یک دیدگاه مثبت و فرصت آفرین تلقی شده است. هر انسانی در جستجوی دستیابی به زندگی بهتر است و کمبود و یا فقدان شرایط لازم برای آن برخی را وامی دارد که شرایط لازم برای بهبود زندگی و پیشرفت را در جای دیگر جستجو کنند (رشنو، ۱۳۸۲: ص ۲۲۸).

امروزه به خاطر ثبات نسبی در نرخ باروری و مرگومیر، سهم مهاجرت در تغییرات جمعیتی برجسته تر شده است تا جایی که نظریه ای تحت عنوان "گذار سوم جمعیتی" با تأکید بر مهاجرت توسط دیوید کلمن^۱ (۲۰۰۴) مطرح شده است. این سطح از توجه به دلیل افزایش حرکات مهاجرتی در سطح ملی و بین المللی بوده است و شاید بتوان گفت به دنبال یافتن قاعده ای برای آن یا تدوین الگوهای مهاجرت بوده است. در ایران نیز در چند دهه اخیر با پایین آمدن باروری به زیر سطح جانشینی و با در نظر گرفتن سایر عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، اثرگذاری مهاجرت های داخلی در تغییرات

1. David Coleman

جمعیتی ایران در سطوح جغرافیایی و مرزبندی‌های سیاسی اهمیت بیشتری یافته است. می‌توان عنوان کرد در شرایط کنونی جامعه ایران مهاجرت‌های داخلی از تعیین‌کننده‌های مهم میزان رشد جمعیت ایران در مقیاس تقسیم‌بندی‌های استانی و واحدهای کوچک‌تر از آن است (محمودیان و قاسمی اردهایی، ۱۳۹۲: ص ۴).

تقریباً همه کشورهای در حال توسعه مهاجرت و شهرنشینی را مبرم‌ترین مسأله جامعه خود می‌شناسند. تا آنجا که فشار این دو جریان را از عامل باروری و آهنگ رشد طبیعی جمعیت، جدی‌تر می‌دانند. هم‌اکنون شهرهای عمده این گونه کشورها وسعت زیادی یافته و در مقایسه با شهرهای کوچک‌تر و مناطق روستائی، گسترش بسیار سریعی دارند. باور همگانی بر این است که مسائل عمده ای مانند بالا رفتن شمار بیکاران شهری، خانه‌های تنگ، امکانات ناکافی آب و برق، بهداشت نامناسب، کمبود امکانات آمد و رفت و دیگر خدمات و کاستی همه‌جانبه کیفیت زندگی شهری، ناشی از روی آوردن مهاجران روستائی به شهر می‌باشند. همچنین عموماً باور دارند که مهاجرت به شهر، مناطق روستائی را بی‌تأثیر باقی نمی‌گذارد. این امر نه تنها اعضای فعالتر را از روستا بیرون می‌کشد، بلکه موجب می‌شود، جریان منابع سرمایه‌گذاری ملی عموماً به سوی شهرها سرازیر گردد (ابراهیم زاده، ۱۳۸۰: ص ۴۵). البته اگر مهاجرت را تنها با برداشت منفی بنگریم و آن را عاملی زیان‌بخش برای توسعه در کشورهای کم‌درآمد بدانیم، به خطا رفته ایم. مهاجرت روستائی به شهر و رشد شهرها، نقشی مهم در فرآیند توسعه دارد. روی آوردن مهاجران جریان شغل به شهرها، نه تنها عرضه کار را در شهر افزایش می‌دهد، بلکه خود محرکی برای گسترش صنعت و دیگر تلاشهای اقتصادی شده و از این رو، امکانات اشتغال تازه ای را فراهم می‌نماید. از سوی دیگر، جریان مهاجرت به خارج از روستا ممکن است نسبت کار به زمین را کاهش داده و محیط تازه ای را در جهت تحول یافتن فنون تولید روستائی آماده سازد. انتقال نیروی کار به سوی فعالیتهای مولد شهر، ممکن است سرانجام موجب رشد تقاضا برای تولیدات روستائی شده و بنابراین، شرایط مبادله شهری- روستائی را تغییر دهد و بهای فرآورده های کشاورزی را نسبت به کالاهای شهری بالا برد. افزایش بهای محصولات کشاورزی می‌تواند به نوبه خود، محرکی در جریان تولید کشاورزی و بالا رفتن درآمدهای روستائی شود. همچنین پولهایی که بوسیله مهاجران، از شهر به روستا فرستاده می‌شود- به ویژه اگر این پولها در پویشهای سرمایه گذاری در روستا به کار افتد- ممکن است توزیع درآمد را بین جمعیتهای شهری و روستائی، بهبود بخشد (زیمل، ۱۳۸۵: ص ۳).

طی چند دهه اخیر جامعه ایران، در اثر پراکندگی نامتعادل جمعیت از یک سو و تحولات اقتصادی و اجتماعی مختلف از سوی دیگر، دستخوش تغییراتی شده و این تغییرات منجر به شدت یافتن مهاجرت های داخلی شده است. حجم این مهاجرتها در استانهای مختلف کشور یکسان نبوده و بر

اساس علل گوناگون از جمله: درجه توسعه یافتگی و یا پیشرفت اقتصادی و اجتماعی آنها متفاوت است.

روند مهاجرت بین استانی نشان می‌دهد که در طول چهار سرشماری اخیر استان خوزستان در بین استان‌های کشور بعد از استان‌های کرمانشاه و لرستان، بیشترین درصد مهاجران خارج‌شده را داشته است. یکی از ویژگیهای عمده موثر در جابجائیهای جمعیت در استان خوزستان بویژه مناطق جنگزده آبادان و خرمشهر طی دهه اخیر وقوع و پایان یافتن جنگ عراق علیه ایران بوده که باعث شده در نیمه اول دهه ۱۳۶۰ بخش قابل توجهی از جمعیت از خانه و کاشانه خود که در مناطق جنگی قرار داشت کوچ کرده و حتی برخی از آنها به خارج از استان مهاجرت کنند. بدیهی است بسیاری از آنها در ده ساله ۷۵-۱۳۶۵ به محل زندگی قبلی خود بازگشته اند و این عامل می‌تواند بشدت در خصلت مهاجرپذیری یا مهاجر فرستی استان موثر بوده باشد.

همان گونه که اشاره شد، اقدام افراد به مهاجرت از یک منطقه به خودی خود نامطلوب و مساله ساز نیست. ولی مهاجرت در کشورهای جهان سوم به طور کلی، و در خوزستان و بویژه آبادان و خرمشهر به طور خاص از این جهت نگران کننده است که بیشتر به صورت حرکتی یک طرفه درآمده، چنان که داده های آماری پایه نشان می‌دهد، دادوستد جمعیت در این شهرها به گونه ای است که در واقع برآیند این دادوستد جمعیتی، گویای شکل گرفتن تخصیص مهاجرفرستی از این منطقه است و بیم آن می‌رود که بحران جمعیتی در پی داشته باشد.

دوره جنگ و بعد از آن دوره ای خاص است که گرچه قابل تعمیم به سایر استانها و نیز به سایر دوره های زمانی نیست، ولی ثبت و بررسی این جابجائی جمعیت قابل اهمیت است. برای شناخت وضعیت موجود تغییرات جمعیت در مناطق جنگزده و پیش بینی کوتاه مدت آن نمیتوان روندهای تغییر جمعیت سایر مناطق یا استانها را الگو قرار داد. بنابراین، برای هرگونه سیاست گذاری و آینده نگری در منطقه بدلیل تأثیر ساختار جمعیت بطور مستقیم یا غیرمستقیم در آنها، توصیف و تجزیه و تحلیل جامع و عمیق الگوی جابجائی جمعیت دارای اهمیت بسزائی است.

اهمیت این پژوهش برای منطقه، موضوع توسعه منطقه می‌باشد. مهمترین عنصر توسعه منطقه، نیروی انسانی است. نیروی انسانی و توسعه رابطه متقابل دارند و این بدین معنا است که در صورت نبود توسعه و امکانات لازم در هر منطقه ای نیروی انسانی خود را از دست خواهد داد، چون همیشه نیروهای آموزش دیده به مکانهای توسعه یافته تر مهاجرت می‌کنند و برعکس این قضیه نیز صادق است. یعنی نبود نیروی انسانی مجرب موجب پسرفت و عدم توسعه منطقه می‌شود. بررسی راهکارهای

نگهداشت نیروها و جمعیت انسانی بومی در مناطق مرزی آبادان و خرمشهر که دارای امکانات بالقوه فراوانی هستند از اهمیت شایانی برخوردار است.

دلیل انتخاب این موضوع برای تحقیق مورد نظر، شناسایی دلایل مختلف مهاجرت روز افزون مردم بومی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر است. متأسفانه آمارها و شواهد گویای آن است که استان خوزستان و مخصوصاً شهرستانهای آبادان و خرمشهر با توجه به جایگاه نامطلوب از لحاظ بعضی شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در بین استان‌های کشور و سایر عوامل که ما در این تحقیق به دنبال شناسایی آن‌ها و سهم هریک در این فرایند هستیم، با پدیده برون کوچی مواجه است.

با وجود اینکه شهرستان آبادان دارای یکی از بزرگترین پالایشگاههای خاورمیانه و کشور می باشد و از طرفی شهرستان خرمشهر دارای یکی از قدیمی ترین بنادر است ولی افراد بومی به دلیل شناخته و ناشناخته به شهرهای دیگر مهاجرت می کنند و از طرفی این مساله را شاهد هستیم که سالیانه افراد زیادی برای اشتغال به آبادان و خرمشهر مهاجرت می کنند. آیا دلیلهای دیگری جز اشتغال باعث برون کوچی می شود یا تنها به خاطر اشتغال است که افراد دست به مهاجرت می زنند. بنابراین با توجه به موارد ذکر شده این پژوهش در پی پاسخ به این سوال است که چه عواملی بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر در دوره زمانی ۱۳۷۵-۱۳۹۵ موثرند؟

۲-۱ موضوع تحقیق:

شناسایی عوامل موثر بر برون کوچی از استان خوزستان (مورد مطالعه: شهرستانهای آبادان و خرمشهر).

۳-۱ قلمرو تحقیق :

قلمرو مکانی محدوده شهرستانهای آبادان و خرمشهر را در بر می گیرد و شامل افرادی است که در طول سالهای ۱۳۷۵-۱۳۹۵ از این دو شهرستان مهاجرت کرده اند. قلمرو موضوعی مهاجرت (برون کوچی) از این دو شهرستان می باشد.

۴-۱ اهمیت و ضرورت پژوهش :

به طور کلی مهاجرت در کشورهای جهان سوم به صورت مهاجرت نیروی انسانی از مناطق کمتر توسعه یافته به مناطق توسعه یافته تر است. چون وجه غالب این جابجایی جمعیت اساساً مهاجرت نیروی انسانی است، از این رو طبق نظریه گزینشی بودن مهاجرت بیشتر نیروی انسانی کارآمد - از لحاظ فکری و بدنی - در مقوله مهاجرت قرار می گیرند (ارشاد و حزب‌آوی، ۱۳۸۴). نیروی انسانی پایه اصلی تولید

ثروت ملی و محلی را تشکیل می‌دهد که می‌توانند از انباشت سرمایه و منابع طبیعی بهره‌برداری کنند و سازمان‌های مختلف اجتماعی را به وجود آورده و راه توسعه پایدار را هموار کنند (تودارو، ۱۳۷۰: ص ۷۴۳). نمونه بارزی از این وضعیت استان خوزستان است. متأسفانه آمارها و شواهد گویای آن است که استان خوزستان با توجه به جایگاه نامطلوب از لحاظ بعضی شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در بین استان‌های کشور و سایر عوامل که ما در این تحقیق به دنبال شناسایی آن‌ها و سهم هریک در این فرایند هستیم، با پدیده برون کوچی مواجه است.

دلیل انتخاب این موضوع برای تحقیق مورد نظر، شناسایی دلایل مختلف مهاجرت روز افزون مردم بومی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر است. آیا دلیلهای دیگری جز اشتغال باعث برون کوچی می‌شود یا تنها به خاطر اشتغال است که افراد دست به مهاجرت می‌زنند؟

۱-۵ اهداف تحقیق:

هدف اصلی تحقیق:

شناسایی عوامل موثر بر برون کوچی از استان خوزستان با تاکید بر شهرستانهای آبادان و خرمشهر از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ است. علاوه بر آن اهداف فرعی دیگر به شرح زیر دنبال می‌شود.

۱. شناسایی عوامل جغرافیائی موثر در تغییر و تحولات جمعیتی شهرستانهای آبادان و خرمشهر از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵.
۲. شناسایی عوامل فرهنگی موثر بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵.
۳. شناسایی عوامل اقتصادی موثر بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵.
۴. شناسایی عوامل اجتماعی موثر بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵.

۱-۶ کاربردهای پژوهش:

پژوهش پیشرو می‌تواند منبع خوبی برای مطالعات تحول جمعیتی در سازمانهای مختلف از جمله، استانداری، مرکز آمار، سازمان برنامه، شهرداری آبادان و خرمشهر و سازمان های مشابه باشد. بنابراین از نوع بنیادی - کاربردی می‌باشد.

۱-۷ سوالات پژوهش:

سوال اصلی این پژوهش این است که چه عواملی بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر موثرند؟ علاوه بر آن سوالات فرعی دیگری به شکل زیر دنبال می شود:

۱. آیا عوامل جغرافیایی و محیطی بر تغییرات و تحرک جمعیتی موثر هستند؟
۲. عوامل فرهنگی فردی موثر بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر کدامند؟
۳. عوامل فرهنگی جمعی موثر بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر کدامند؟
۴. عوامل فردی اقتصادی موثر بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر کدامند؟
۵. عوامل جمعی اقتصادی موثر بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر کدامند؟
۶. عوامل اجتماعی فردی موثر بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر کدامند؟
۷. عوامل اجتماعی جمعی موثر بر برون کوچی از شهرستانهای آبادان و خرمشهر کدامند؟

۸-۱ تعریف مفاهیم بنیادی:

در این بخش سعی می شود واژه های کلیدی را که در این تحقیق مورد بررسی قرار می گیرند را تعریف کنیم.

الف) مهاجرت: مهاجرت شکلی از تحرک جغرافیایی یا تحرک مکانی است که بین دو واحد جغرافیایی صورت می گیرد. این تحرک جغرافیایی، تغییر اقامتگاه از مبدأ یا محل حرکت به مقصد یا محل ورود می باشد (کلانتری، ۱۳۸۲: ص ۲۱۲). پی یرلروی مهاجرت را یک اقدام ((اجتماعی- اقتصادی)) مطابق با سرشت و نیازهای طبیعی انسان می داند (زنجانی، ۱۳۸۰: ص ۵-۶).

در کتاب مهاجرت، شهرنشینی و توسعه به چهار بعد ویژه مفهوم مهاجرت به شرح زیر اشاره شده است: تغییر در مکان، اقامتگاه، زمان و فعالیت.

الف) معیار مکانی: مفهوم مهاجرت بیانگر جابجائی از یک مکان به مکان دیگر است که همواره با تغییر « منطقه » و حرکت در « فاصله » مشخصی باشد.

ب) معیار اقامتگاهی: مفهوم مهاجرت بیانگر حرکتی است برای ماندن در جایی دیگر.

ج) معیار زمانی: سومین نمود جابجائی های جمعیت، بعد زمانی آن است. بدین معنی که چه مدت باید کسی از محلی دور باشد تا مهاجر به شمار آید؟ از یک سو، پاسخ داده می شود که این تصمیم اختیاری (نظر شخصی) است. برخی صاحب نظران استدلال کرده اند که مهاجرت باید یک تغییر مکان اقامتگاهی

باشد که طی آن، مرزهای از قبل تعیین شده یک منطقه برای مدت یک سال یا بیشتر پشت سر گذاشته می شود. بعد دیگر زمانی، دوره مبنا می باشد و کسانی را در زمره مهاجران می آورد که در یک محدوده زمانی معین مهاجرت کرده اند.

د) معیار فعالیت: چهارمین بعد جابجائی جمعیت تغییر در یک مکان فعالیت است که تحرک جمعیت هم شامل تغییر در اقامتگاه و هم تغییر در محل فعالیت می شود. یک شخص می تواند بدون اینکه تغییری در محل اقامتگاهش بدهد، محل فعالیتش را تغییر بدهد، مانند افرادی که پیوسته به طور روزانه یا هفتگی (بین محل کار و اقامتگاهش) رفت و آمد می کنند (اوبرای، ۱۳۷۰: ص ۴۳-۴۹).

ب) بیکاری^۳: بیکاری به عنوان عارضه ای که باعث عدم استفاده از نیروی فعال و قابل کار می باشد بیماری ای است مزمن که مانند پدیده ی تورم خوشایند هیچ گونه اقتصادی نمی باشد و در بسیاری از کشورهای در حال توسعه رشد سریعی دارد. (عبادی، ۱۳۶۶: ص ۳۹).

ج) برون کوچی^۴:

برون کوچی به معنای مهاجرت برون مرزی و مهاجرت به خارج می باشد (امانی، بهنام، لغت نامه). در تحقیق حاضر محقق از این تعریف اقباس و برداشت کرده است و مبدأ را دو شهرستان خرمشهر و آبادان گرفته و برون کوچی را بر مبنای خروج از این دو شهرستان و مهاجرت به شهرهای دیگر ایران قرار داده است.

ج) کمبود امکانات رفاهی^۵:

اصطلاح رفاه در گسترده ترین مفهوم به معنی بهزیستی است و به مفهوم محدودتر به راحتی و بهبود وضع مردم اشاره دارد (گولد و کولب، ۱۳۷۶: ص ۴۴۰). امکانات رفاهی، ابزارهای مادی محقق شدن رفاه هستند.

واژه رفاه دارای تعاریف و معانی مختلفی است و معمولاً با پسوندهای مختلفی مانند رفاه عمومی، رفاه اجتماعی و دولت رفاه و ... به کار برده می شود. منظور از رفاه و یا امکانات رفاهی در این پژوهش، ساختارها و تاسیسات و لوازمات شهری که موجب تسهیل، بهبود و ارتقای زندگی شهروندان می شود.

3. unemployment

4. emigration

5. lack welfare facility

ح) ریزگردها: گرد و غبار یا ریزگرد: ریزگرد از اختلاط دود زیاد، گرد و غبار معلق در هوا، رطوبت هوا و سایر گازهای آلاینده هوا به وجود می آید و در هوا به حالت معلق در می آید، میدان دید را کاهش می دهد و روی عملکرد دستگاه تنفس جانداران تأثیرات منفی شدیدی می گذارد. آلودگی به وسیله ریزگرد می تواند یک معضل «فرامرزی» باشد؛ به این صورت که اگر تراکم و وسعت آن در منبع بسیار زیاد باشد، پس از عبور از مرزهای هوایی شهرها و کشورهای همسایه همچنان قابل مشاهده و اندازه گیری باشد.

رویدادهای گرد و غبار یکی از پدیده های رایج مناطق خشک و نیمه خشک هستند. طوفان های گرد و غبار دارای آثار زیانبار گسترده ای بر جامعه سلامت انسان هستند. در حال حاضر ۲۲ استان کشور با شدت و ضعف های متفاوت، تحت تأثیر این پدیده قرار دارند. مناطق واقع در بین النهرین از مناطق عمده تولید گرد و غبار گرد و غبار هستند. در سالهای اخیر گرد و غبار در تمام طول سال گسترش داشته است و در فصول گرم و بویژه در تیر و مرداد ماه دارای بیشترین فراوانی وقوع بوده است. مهمترین علل وقوع پدیده گرد و غبار به ویژه در غرب ایران را می توان ناپایداری جوی در صحرای عربستان، عراق، کویت و سوریه، وقوع خشکسالی های متوالی با شدت و وسعت بالا در فقدان پوشش گیاهی دانست. ترکیب فعالیت های اقلیم با فعالیت های انسانی والگوهای سکونت آن ها موجب تخریب خاک، فرسایش بادی، بیابان زایی، تخریب مواد مغذی مورد نیاز گیاهان موجب تشدید طوفان های گرد و غبار می گردد. شیوه های مدیریت زمین، عملیات خاکورزی، مکانیکی بویژه ایجاد گیاهی روش های کنترل گرد و غبار هستند. همچنین اجرای برخی سیاست ها و استراتژی های کوتاه مدت در جهت بهبود امکانات زیربنایی و روش های مدیریتی در مناطق حساس کشور ضروری است. در نتیجه پیامدهای ناشی از طوفان گرد و غبار یک مشکل چند بعدی است که نیازمند راه حلی جامع و همه جانبه کنترل و کاهش نامطلوب ناشی از وقوع طوفان های گرد و غبار در مناطق در معرض خطر است.

در ایران سرچشمه اصلی ریزگرد باد شمال است. این باد که از خرداد تا شهریور فعال است، در شمال خاورمیانه شکل می گیرد و با گذر از کوه های ترکیه و شمال عراق، مانند قیفی به بیابان های عراق و سوریه سرازیر می شود و تا خلیج فارس و رسیدن به آب های آزاد پیش می رود. جریان های خشک هوای عربستان و عدم توجه به محیط زیست و بیابان زدایی در عراق باعث خشک شدن بسیاری از باتلاق های عراق و ایجاد نواحی غبارساز شده است. در گذشته سه کشور ایران، عراق، و عربستان به صورت مشترک هزینه های مالچ پاشی این زمین ها را تأمین می کردند و تمام زمین ها در فصل خاصی از سال مالچ پاشی می شدند. مالچ نوعی فراورده چسبنده نفتی است که برای تثبیت شن های روان در بیابان ها استفاده می شود. جنگ عراق و تغییر رویه این دولت ها در اوایل قرن ۲۱

سبب فراموشی این کار، و در نتیجه افزایش ریزگرد در خوزستان، غرب ایران، و سرانجام تقریباً در سراسر ایران شد. توفان اخیر، که به گفته برخی اهالی بغداد بدترین توفان غبار زندگی‌شان بوده است، سبب بیشترین میزان ریزگرد در سه دهه اخیر ایران شد و ترکیب غبار با آلاینده‌های شهری ریزگرد خطرناکی را تولید کرد که صدها شهروند را به بیمارستان کشاند (ویکی پدیا).

فصل دوم

روش‌شناسی تحقیق

۱-۲ روش اجرای پژوهش :

در این پژوهش از تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. روش تحلیل محتوا یکی از روشهای تحقیق است که از گذشته ای نسبتاً دور مورد استفاده قرار گرفته و امروزه در علوم اجتماعی و خارج از آن کاربرد فراوانی یافته است.

در بررسی پدیده مهاجرت، به علت کمیت ناپذیر بودن بسیاری از مسائل موثر بر آن، روش های کمی به تنهایی تمامی زوایا و ابعاد آن را روشن نمی کنند. همچنین در مورد مهاجرت تحقیقات کمی بسیاری انجام شده و تحقیق کیفی در این زمینه وجود ندارد. روش مطالعه در این پژوهش تحلیل محتوای کیفی می باشد که با استفاده از مصاحبه عمیق و اکتشافی به جمع آوری اطلاعات پرداخته شده است. در واقع تحقیقاتی که در مورد مهاجرت صورت گرفته عمدتاً تحقیقات جمعیت شناسانه بوده که در این پژوهش سعی شده با تحقیق کیفی آن را غنی تر کنیم.

روش مصاحبه ژرفانگر از روشهای کیفی رایج در تحقیقات اجتماعی است که با وجود محدودیت هایی می تواند در این زمینه بسیار مفید و ارزشمند باشد. در روش کیفی نمونه بصورت هدفمند انتخاب شده است، بعد از مصاحبه با ۲۵ نفر به اشباع اطلاعاتی رسیدیم ولی برای اینکه بعدها از نتیجه به دست آمده با اطمینان خاطر استفاده کنیم و جای شک وجود نداشته باشد مصاحبه با ۳۰ نفر ادامه پیدا کرد. پس از جمع آوری اطلاعات کتابخانه ای و اسنادی و مصاحبه اکتشافی و تفسیری به توصیف و تحلیل داده ها پرداخته شد. تجزیه و تحلیل داده ها فرایندی چندمرحله ای است که طی آن داده هایی که به طرق مختلف جمع آوری شده اند، خلاصه، دسته بندی و در نهایت پردازش می شوند تا زمینه برقراری روابط بین داده ها و انجام تحلیل های علمی فراهم شود. در این نوع تحلیل ها، متن نوشتاری پاسخ های مصاحبه شوندگان رمزگذاری و شمارش می شود و در جدول توزیع فراوانی ثبت می گردد. سپس اطلاعات موجود در جدول با استفاده از روش های آمار توصیفی، متناسب با نوع متغیر ها یا تحقیق، روش تحقیق، و هدف تحقیق، تجزیه و تحلیل می شود. محقق می تواند شاخص های آماری مانند درصد های توزیع، فراوانی و درصد تراکمی را محاسبه کند. در ادامه به منظور توصیف ویژگی های پاسخگویان، داده های جمع آوری شده با استفاده از آماره های توصیفی، شاخص های گرایش به مرکز و پراکندگی خلاصه و طبقه بندی شده است. سپس به بررسی عوامل مؤثر بر برون کوچی از این شهرستان ها پرداخته شد.